

7. Endel Ploom, õigusteadlane, Tartu ülikooli emeriitdotsent

Austatavad kiuslikud inimesed!

Just alles öeldi, et üks kolmandik meietaolistest on juba lahkunud siit ilmast, valitsusel kergem hingata. Meietaolisi on vähe, aga me oleme kiuslikud, ja me lubame, et meie niipea ei lahku siit ilmast jonna pärast mitte kuhugi.

Ma arvan, et täna sisult ei ole mitte midagi vaja rääkida. Kõigile on selge, milles on asi. Fakt on toimunud, ja see on juristidele kõige tähtsam.

Mis puutub edasi tegevusse, see võib olla omapärane. Ma kuulasin mõnuga oma kunagise üliõpilase professor Peeter Järvelaiu esinemist ja ma pean ütlema ühe märkuse selle juurde: tol ajal ei olnud sellist mõistet nagu õigusriik, kui tema oli üliõpilane. Kui tema oleks tänapäeval vastanud õigusriigist, oleks kindlasti kahe saanud ja uksest välja visatud. Sest meil ei ole ju selge pilt, mis on õigusriik üldse. Vaat hoopis sellest ma tahaksin rääkida sisuliselt.

Vaadake, küsimus on selles, meil on saanud sõnakõlksuks „õigusriik“. Hiljuti justiitsminister tundis muret, et meie „õigusriigi“ maine kannatab. See, mida ei ole veel olemas, selle maine ju kannatada ei saa! Sellele ja teistele ministritele ja teistele tähtsatele inimestele võiks öelda, et õigusriik ei ole sõnakõlks, vaid õigusriigi taga on kohutav sisu. Et riik oleks õigusriik, selleks ta peab vastama seitsmele kriteeriumile. Ja õigusriigi kõrval on veel teised riigi tüübid. On haldusriik – meil on oht sinna sattuda õigusriigi asemel. Ja kolmandaks tuleks märkida politsei riiki – mõningad elemendid on juba olemas selle kohta, et meil on oht ka politsei riigiks muutuda.

Kui tavaliselt esitatakse küsimus, kust me tuleme, see on teada. Mina esitaksin küsimuse – kes me oleme? See on palju olulisem! Kui meie parlament võtab vastu seaduse, omandireformi aluste seaduse, ja ütleb sõnaselgelt ja kategooriliselt – ei tohi kaasa tuua uut ülekohut, siis mis teeb meie täitevorganite süsteem? Vilistavad sellele seadusele, ja lähevad vastupidi, hoopis vastasele suunale! Põhjustatakse kahju vähemalt 70 000-le kui mitte 100 000-le meie riigi kodanikule. Mittekodanikke see ei puudutanud, nende elamispind jäi ju neile täielikult alles.

Oleme jõudnud omapärasesse olukorda – täitevvõim teeb, mis täitevvõim tahab. Kust tuli selline idee? Idee ju anti! Mäletate ju seda fakti, kui president Meri läks valima, teades, et valimisseadus nõuab, et bülletàäni saamiseks on vaja esitada isikut tõendavat dokumenti, tema läks demonstratiivselt majaraamatuga. Näitas, mida Eestis riigis võib teha. Mis siis, et seadus nõuab ID-kaarti või passi või autojuhitunnistust. Majaraamat käib kah, kui me teeme seda. Ja siis ta ise rääkis, et me oleme juba õigusriigis. Tema noored jüngrid said sellest hoogu ja leidsid, et Eestis ei tarvitsegi ühtegi seadust täita. Mis siis, et parlament võtab vastu seadused, meie teeme nii, nagu meie tahame. Ma isegi ühe artikli pealkirjaks selle panin.

Mäletate, meil oli majandus- ja transpordiminister, Jürgenson, TPI lõpetanud, autoteed, pidi olema insener. Ja kui Riigikohus oli vastu võtnud otsuse, mis kahtlematult õigusriigis kuulub vastu vaieldamatule täitmisele, siis majandusminister mikrofoni ees raadios ütles: no me kaalume seda Riigikohtu otsust, me vaatame, kas me täidame seda või me seda ei täida.

Sellistest ministritest meil, jumal tänatud, enam ei ole vaja rääkida. Meil on teistmoodi ministrid, kellest on vaja rääkida.

Asi on ju selles, et riik kui valitsemisala on teinud selle kohutava vea, mis meile kalliks maksma on läinud. Ajakirjanikud räägivad süüst. Süüdlane saab ju olla ainult riik. Mitte parlament, mitte rahvas, vaid riik. Valitsus peaks selle kompenseerima ilma mingi erandita. Kui ajakirjanikud räägivad süüst, siis nendele võib andeks anda. Ma ei ole kunagi ajakirjanike peale vihastanud, sest Eduard Vilde omal ajal kirjutas ju väga ilusti ajakirjanike kohta, et ajakirjaniku ülesanne on: kirjuta rida, venita rida, sest rida on leib. Ja nii nad siis kirjutavad ja nii nad venitavad, kirjutavad süüst ja kirjutavad süütusest (täiesti meditsiiniline termin, kas nad sellest aru saavad, ei tea), nendele tuleb andeks anda, see on tema töö, tal on vaja pere toita, tal on vaja pangalaenu maksta, ta peab palju kirjutama.

Viimasel ajal on olukord palju paranenud. Kaks-kolm aastat tagasi kas artikli kaks esimest lauset või kaks viimast lauset (olenemata pealkirjast ja olenemata sisust) tuli tingimata midagi halvasti öelda Keskerakonna suhtes ja kui veel Savisaare suhtes, siis kindlalt ilmus! Jah, kirjuta rida, venita rida, sest rida on leib ja leiba on ka vaesele ajakirjanikule vaja.

Samal teemal jätkates, siis tänane (19. detsember 2019) Postimees toob ära väga sisuka artikli, minu kunagise üliõpilane Rait Maruste – Riigikohtu esimees oli kunagi, Euroopa kohtus oli –, kus ta pilpahaaval näitab ära, kui viltu on meil kõik läinud. Kus justiitsminister (no kes ei tea, mis on õigusriik) juhib kohtusüsteemi, juhib prokuratuuri, ja siis me räägime võimude lahususest?! Ei ole me õigusriik, me kaldume haldusriigi poole. Haldussüsteem on see, kes meil asjad paika paneb.

Mul oli hiljuti au kuuluda ühte töörühma, kes käsitles sama sundüürnike küsimust. See oli omapärane. Mul ei õnnestunud ühestki istungist osa võtta, sest mind ei kutsutud sinna. Ma helistasin ise hr Terkile, et ma olen töörühma liige, ma tahan ka tulla, ta ütles, me siin omavahel arutame jah seda asja. Ja kui siis lõpuks oli vaja aruanne teha, siis ta helistas, et aruandele oleks vaja allkirja. Ja siis ma läksingi sinna Tallinna Ülikooli, ma lähedal elan seal, jalutasin sinna, ja anti mulle lugeda seda aruannet. Ma lugesin läbi ja mulle tuli meelde kaks dokumenti. Üks oli Uku Hänni memo, mis oli töörühmale antud, ja teine paksem patakas paberit oli mustand. Täheleb, see töörühm sai juba aruande jaoks materjali kätte – jaa, Hänni käest.

No ei ole ju mõtet sellist asja teha. Ma olen korduvalt rõhutanud, et seda asja on uuritud kaheksas raamatus, ma ei tea mitmesajast artiklist, omal ajal sai ju välja töötatud isegi seaduseelnõu projekt kahju hüvitamiseks. Sellest viimasel ajal enam ei räägita. Küsimus lastakse isegi valesti välja – et õigus tekib ka kunagi pärijatel. Vaat omandireformi puhul pärimisest ei saa rääkida. Seaduseelnõusse sai sisse pandud punkt: kannatanuteks loetakse kõik, kes tol momendil olid tollesse korterisse sisse kirjutatud. Ja kõik, sellega lõpeb asi.

Seega ega meist niipea lahti ei saa. Meil olid perekonnad ja lapsed ja kõik olid sisse kirjutatud, ja kuigi meil sajas eluaasta ei ole enam kaugel, lapsed elavad viiskümmend veel! Jõudu tuleks nendele soovida.

Kes tunneb huvi selle vastu, mis on õigusriik, siis on väga lihtsalt vaadatav raamatust nagu „Õiguse entsüklopeedia“, autoriks professor Raul Narits, minu kunagine väga hea üliõpilane, ja seal on alates leheküljelt 192 kolm-neli lehekülge edasi toodud kriteeriumid, millele üks riik peab vastama, et ta oleks õigusriik.

Või siis kõige tavalisem kättesaadav „Haldusõiguse õpik“, mille on kirjutanud professorid Kalle Merusk, Indrek Koolmeister, minu kunagised tudengid, seal on leheküljed 31, 32, 33, Seda võiks kohustuslikuks kirjanduseks anda ajakirjanikele, meie ministritele ja suurtele juhtidele, sest rääkida meil õigusriigist, kullakesed, ei kõlba mitte kuhugi, isegi mitte jõulude eel. Jõulud ja advendid on lootuste aeg. Meile täna anti siin lootust, no loodame, et ta ei ole valimislubadus, et ta ei ole jõululubadus, vaid ka mingi sisu sellel asjal kunagi ilmub.

Ma olen palju uurinud neid asju ja olen kaugel ideest, et meile hüvitatakse nüüd korteri hind, millest me ilma jääme – seda ei juhtu. Seda ei juhtu! Kuigi minu korter on ära hinnatud kinnisvarabüroo poolt ja dokumendid on olemas, seda ei juhtu. Küll tahaks sellele töörühmale ja neile teadlastele, kes sinna kuuluvad, professor Järvelaid jt, panna südamele ühte – et nad enne tutvuks materjalidega, mis meil olemas on. Ja siis võtaks oma seisukoha. Ja ei ootaks, millal Uku Hänni mustandi saadab. Jõudu nendele!

Heimar Lenk, küsimus Endel Ploomile: miks ei ole Eestist saanud õigusriiki?

Endel Ploom: Sellel on omad põhjused. Meid ju kasvatati omal ajal vaimus, et seadused on, aga noh, ega me neid kõiki ju täitma ei pea. Meid isegi kiideti, kui me oskasime kahe seaduse vahelt läbi laveerida. Aga too oli teine ühiskond. Kunagi, kui räägiti, et tuleb kommunism – 1980ndal pidi kätte jõudma –, siis ma olin ka kindel selles, et ühe leivapätsi asemel võime toota kaks pätsi, materiaalselt oleks nagu kõik kommunismis, aga mis me inimeste peadega teeme?

Iganditest räägiti siis ja iganditest räägime praegu. Mulle teeb alati nalja, kui ma ajalehest loen või kuulen mõne tähtsa mehe esinemist, kes ütleb, et kust me siis tuleme? Seda me teame! Aga kes me oleme? Vat seda on raske määratleda.

Kunagi lugesin üht väga tarka raamatut, kui ma Peterburi ülikoolis aspirantuuris olin, kirjandus oli kättesaadav, kus öeldi, et õige aadlimees sünnib alles kolmanda põlve aadliperekonda, sest ta teab siis oma õigusi ja teab oma kohustusi.

Meil tekkisid siin asjamehed ja meil tekkisid omanikud, kes ei ole selleks ette valmistatud. Tartus naabermaja tagastati, ja iga kuu ühel kindlal kuupäeval sõitis siis omanik Tallinnast Tartusse Jakobsoni uulitsale ja leppis ühe üürnikuga kokku, et üürnik korjab üürirahad maja pealt kokku, annab temale, tema annab omakorda Tallinna tagasisõiduraha üürniku kätte hoiule ja ülejäänud üüriraha joob siis kolme päeva jooksul Tartus maha. See oli uus omanik. Kui me selliste omanikega hakkame riiki looma, siis võib arvata, mis sellest riigist välja tuleb.

Õnneks see omanik lahkus siit ilmast, sest üür oli liialt kõrge, ma arvan.

Nii et aega on iga asja jaoks vaja. Arenemiseks on ka aega vaja. Mul on väga hea meel kuulata oma kunagisi tudengeid, lugeda nende artikleid ja professorite poolt kirjutatud raamatuid. See on tasu kõige eest.

Ja soovime selle töögrupile, kes tööd alustab, kellele on 190 000 eurot ette nähtud, et nad tutvuks materjaliga ja otsiks üles selle valmis seaduseelnõu projekti, arutaks seda ja võtaks vastu poliitilise otsuse. Minu arust uurimine peaks toimuma pärast seda, kui on otsustatud, kas hüvitame või mitte. Kui hüvitame, hakkame uurima, kui palju, mis moel, kellele ja nii edasi.

Ja kui otsustatakse, et ei hüvitata mitte midagi, siis ei ole ju mõtet raha raisata. Valitsus otsustab, kas hüvitada või mitte, ja vastavalt sellele käituda. Elame veel!

1h 53min